

Журналістська освіта в Україні: світові професійні стандарти : Матеріали п'ятнадцятої Всеукраїнської науково-практичної конференції (Суми, 22–23 травня 2019 р.) / уклад. : О. Г. Ткаченко. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 83 с.

Journalism Education in Ukraine: World Professional Standards : the Materials of the 15th International Scientific Practical Conference (Sumy, 22–23 May 2019) / compiled by O. Tkachenko. – Sumy : Sumy State University, 2019. – 83 p.

До збірки увійшли наукові матеріали викладачів та аспірантів кафедри журналістики та філології СумДУ, а також студентів спеціальностей «Журналістика», «Реклама і зв'язки з громадськістю», «Медіакомунікації». Дослідження по/в'язані з комплексною програмою науково-дослідних робіт СумДУ, безпосередньо з науковим напрямом досліджень кафедри журналістики та філології у межах теми «Особливості формування національного інформаційного простору України: від радянської системи ЗМІ до демократичної моделі».

The collection includes scientific materials of teachers and graduate students of the Department of Journalism and Philology of the Sumy State University and also students with the chief subject «Journalism», «Advertising and Public Relations», «Media communication». The research is related to the complex program of scientific works of the Sumy State University, directly to the scientific sphere of the research of the Department of Journalism and Philology within the theme «Features of Formation of the National Information Space of Ukraine: from the Soviet System to a Democratic Media Model».

РЕДКОЛЕГІЯ:

Олена Ткаченко, д-р філол. наук (голова)

Інна Гаврилюк, канд. наук із соц. комунік.

Світлана Воропай, канд. філол. наук

Ольга Сидоренко, канд. педагог. наук

Ярослав Яненко, канд. соціологічних наук

EDITORS:

Olena Tkachenko, Doctor of Philology (head)

Inna Gavrilyuk, PhD of Social Communications

Svitlana Vororpai, PhD of Philology

Olga Sydorenko, PhD of Pedagogical Science

Yaroslav Yanenko, PhD of Social Sciences

1. Гудима Н. В. Основні чинники лексичних запозичень у зарубіжному й українському мовознавстві / Н. В. Гудима. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Npknu_fil_2012_31_14.pdf&ved=2ahUKEwiO5-S5pYHiAhUNAhAIHaSNBNcQFjAAegQIBhAB&usg=AOvVaw1XiW5dEkRqqtKMQhyISMbm.
2. Гуменюк Т. І. Запозичення та їхні типи в сучасній українській телевізійній фаховій мові / Т. І. Гуменюк // Наукові записки НаУКМА : Філологічні науки. – Т. 164. – 2014. – С. 55–59.
3. Гурко О. В. Іншомовні слова у засобах масової інформації / О. В. Гурко // Лінгвістика. Лінгвокультурологія. – 2013. – Т. 6. – С. 9-17. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lin_2013_6_4.
4. Козир Є. М. Проблеми унормування чужомовних запозичень / Є. М. Козир // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. – Вип. IV. – К. : КНЕУ, 2001. – С. 245–247.
5. Крысин Л. П. Развитие лексики русского литературного языка. – М., Наука, 1965. – 465 с.
6. Кузів Л. Лексичні запозичення в мові молодіжних друкованих ЗМІ // Мовознавчий вісник. Збірник наукових праць / За ред. Мартинової Г. І. – Черкаський національний університет. – 2009 р.: Вип. 9. – С. 285-293.
7. Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради / О. Пономарів. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://ponomariiv-kultura-slova.wikidot.com/inshomovna-leksyka>.
8. Селігей П. О. Що нам робити із запозиченням? // Українська мова – 2007. – № 3. – С. 3–16; № 4. – С. 16–32.

ЕКСПРЕСІОНІСТСЬКА ПОЕТИКА У МАЛІЙ ПРОЗІ МІЖВОЄННОГО ДВАДЦЯТИЛІТТЯ

Ірина Жиленко,
канд. філол. наук, доцент СумДУ

Порівнюються елементи експресіоністської поетики у творах українського й російського письменників-емігрантів міжвоєнного двадцятиліття Ю. Косача і В. Федорова

Ключові слова: модерністська поетика, експресіонізм, потік свідомості, слова-символи.

EXPRESSIONIST POETICS IN SMALL PROSE OF THE TWENTY YEARS OF INTERWAR PERIOD

Iryna Zhylenko,
associate professor, Sumy State University

The present work presents a comparative analysis of elements of expressionist poetics in the works of Ukrainian and Russian emigrant writers of the twenty years of interwar period Y. Kosach and V. Fedorov.

Key words: modernist poetics, expressionism, flow of consciousness, word-symbols.

Актуальність роботи. Провідні позиції в літературі модернізму займав експресіонізм, що виник напередодні Першої світової війни як напрям, протилежний імпресіонізму й натуралізму. Завданням письменника було – деформувати зовнішній світ, вивести його на рівень «мистецтва крику» («ще не очі, а рот»). Як стильова течія, експресіонізм був тісно пов'язаний із психологічними

досягненнями А. Шопенгауера, З. Фрейда, А. Бергсона, Ф. Ніцше. Компаративний аспект експресіонізму малої прози розглядали О. Колінко, Т. Свєрбілова, Н. Шумило. О. Браїко вважає необхідним брати до уваги «дифузійність» цього стилю, тобто його відгомони в явищах, пов'язаних з іншими художніми домінантами індивідуальних практик, впливом національного літературного контексту чи значущих культурних дискурсів [1, с. 21]. Експресіоністична поетика була показником рецепції художнього досвіду митців, адже чи не кожен автор міжвоєнного двадцятиліття пройшов крізь горнило революційних катаклізмів. М. Моклиця зазначала, що експресіоніст – це людина з трагічним світовідчуттям, вона завжди «імпульсивно реагує на негативне, вороже» [2, с. 89].

Новелістика багатьох авторів – Л. Мосендза, В. Федорова, А. Несмелова, Ю. Косача, К. Поліщука – містить суб'єктивні картини світу і психологічного стану героїв, що відповідає ознакам модерністської поетики: відмова від правдоподібності в побудові сюжетів, відкрите вираження філософських, релігійних, політичних або моральних ідей, наївні моралістичні утопії і незрідка естетизація потворного, умовні символічно-узагальнені образи тощо.

Мета розвідки полягає у порівняльному дослідженні експресіоністської поетики у малій прозі Юрія Косача і Василя Федорова – українського і російського письменників періоду літературної еміграції 1919–1939 рр.

Сюжетна нелінійність і вільне поєднання різних часових планів, використання прийому монтажу є провідними в оповіданнях Ю. Косача, що містять модерністські тенденції – «Пуща в заграві» й «Право глуші», які залишилися поза увагою дослідників. У цих насичених, емоційних творах картини змінюються із калейдоскопічністю. Автор з піднесенням пише про народження слова «Україна»: «І стала від слова цього заграва в пущі, бо прийняли його і полюбили мовчазні бори волинські і озера бездонні <...> Полубили його, бо своє воно було, рідне і любе. І стало зразу ясно усім, що без слова того не бути; що як сонце воно, як життя, як весна» [3, с. 101]. Петро Дорошук, головний герой оповідання «Пуща у заграві», – «богатир землі волинської», «гордий витязь», наділений рисами неоромантичного героя, який «пірнув у море революції» і став одним із тих, кому «ім'я – легіон» (ремінісценція до Біблії) [3, с. 102], що є свідченням амбівалентності. До того ж відбувається майже мозаїчна зміна подій. У Дорошука «вже орел ріс у грудях», однак вороги тіснять звідусіль, і це поселяє у ньому і його воїнах «зневіру й отупіння». Далі – знову перемоги, які надихають героїв на нові подвиги. Потім – розправи з бунтівниками. Загибель вірних воїнів і туга отамана передані колоритно й експресивно: «Каркали круки над Волинню тихою, і вітер співав їй похоронну пісню»; «Продали сукини сини Україну» [3, с. 105–106].

Характеризуючи особливості експресіонізму, учені часто вказують на його синтетичну природу. Своєрідною ілюстрацією цього є оповідання «Жизнь за ширмой» російського письменника-емігранта Василя Федорова (1895–1959). Герой твору Сидоренко (знаменно, що автор не називає його імені, натомість прізвище вживає понад 30 разів) перебуває у німецькій лікарні після операції. Світ його життя поділяється надвоє у різних площинах: за вікном (лютий «розквітав у вікнах», яскравий сніг, блакитне скло) і у лікарні (тиша, перемовини хворих); події до операції (еміграція, праця на заводі, голодування) і післяопераційний стан (марення, видіння, мрії про рідний край). Експресіоністська поетика в оповіданні В. Федорова тісно поєднується і з елементами імпресіонізму, коли оповідач вдається до описів природи, або коли у свідомості героя зринають спогади про «минулий рай». Водночас в аналізованому творі знаходимо багато інших загальних ознак модерністської поетики: елементи «потоків свідомості», натуралістичні вкраплення, перетворення окремих, здавалося, буденних речей на образи-символи: «Знаки препинання чирикали на подоконнике и вдруг разместились многоточием. Запятая взлетела снизу и ловко прилепилась к ветке. Получилась точка с запятой. «Странные препоны», – усмехнулся Сидоренко. Ширмы и препоны»; «Он кричит еще сильнее, замечая как она растворяется, уплывает вдаль, заплаканная и печальная. Но он забыл, как сказать по-немецки «возвратись». Он роется в своей памяти, а слово уже улетучилось, и в черном окне, напротив, сияют только серебряные многоточия...» [4, с. 301, 303].

Витончено передається в оповіданні «Жизнь за ширмой» перетворення реальної дійсності на химерну внаслідок хворобливого сприйняття героя, який відчуває відсутність рук, тому «с

остановившимся сердцем глядел теперь на свое тело, перепоясанное, как мумия, и обернутое полосами марли» [4, с. 299]. У творі відчувається поступове нагнітання чогось страшного, невідворотнього, що показано у розірваності часу. Від першого відчуття – зловісного гуркоту чавунної печі – враження героя передано низкою дієслівних словосполучень: «его слегка мутило», «лицо его беззвучно хохочет», «он забылся в полудреме». Виразною ознакою експресіонізму виступає мотив крику, цей сигніфікаційний проявник експресіоністської поетики, що бере свій початок від знаменитої картини Е. Мунка «Крик» (1893). Оповідання насичене постійно повторюваними авторськими ремарками: «он хотел закричать»; «словно безмолвно кричало его тело»; «он кричит еще сильнее». Підсилюють ситуацію безнадійності й інші натуралістичні елементи портретування: «голова его, отделившись от туловища, летит куда-то»; «и этот обрубок мяса – я сам» [4, с. 299–303].

Експресіоністська драматичність підсилюється імпресіоністичними деталями, що викликаються безпосередньо побаченням і почутим героєм і неначе синестезується в його сприйнятті. Сидоренко відчуває і «яркий свет», і «стеклянный звук», і «желтизну лампы». Природа за вікном палати й у підсвідомості героя створює контраст, що підкреслює вічність краси (щебет горобців, жорсткі туї, перші жайворонки) й водночас загострює відчуття безнадійності ситуації. На цьому тлі особливим утопійним акордом звучать слова віри та сподівання помираючого. Йому здається, що потрапив додому, в Полтавську губернію: «Ему хочется целовать землю, упасть на колени и целовать пахнущую чебрецом и весенними дождями родную русскую землю...» [4, с. 305].

Ключове місце у творі займають образи-символи – ширма, павутиння. Ширма має декілька значень. Спочатку це «серая полотняная ширма» – перегородка, що відділяє Сидоренка від інших хворих. І водночас вона набуває екзистенційного значення – герой виявився «странно отгороженным <...> от всего мира». Він зрозумів, що помирає. Нагнітає ситуацію ефект «потокa свідомості»: у напівзабутті знову бачить ширму, але вона «перетворюється» на кам'яну стіну, потім стіну глибокого колодязя, у якому сам він лежить на дні – «беспомощный и разбитый». Врешті ширма отримує світове значення, коли герой чує голоси і марить, що читає рядки газети: «От Западной Европы нас, русских, отделяет ширма», що стає для Сидоренка знаком-символом еміграції: «я уже двенадцать лет за ширмой». У кінці оповідання ширма виступає атрибутом, що супроводжує душу померлого: «ширма, сдвинувшись, медленно уплывала в небо» [4, с. 301–305]. Певною мірою експресіоністського сенсу набуває рот – як «ширма» між життям і потойбіччям.

Символічну роль в оповіданні В. Федорова виконує павук і павутиння. Павук вживається героєві «огромным тарантулом», «свирепо вцепившимся в восковой шарик», а «одинокая запыленная паутинка», яку час від часу бачить на стелі, свідчить про щось заплутане, але таке, що має «некий скрытый смысл». Ймовірно, павутина у справді має власну символіку – саме у цій «павутині еміграції» заплутався полтавчанин Сидоренко, та й сам автор, родом із Херсону.

У новелі Ю. Косача «Бунчужный Ширяй» (1937) відтворюється аналогічна ситуація. Її події також відбуваються в еміграції, й герой – українець із Полтавщини на прізвище Ширяй. Прикметно, що він не має імені, як і персонаж оповідання В. Федорова, а прізвище теж вживається понад 30 разів. Ширяй працює на заводі. Він тяжко хворий, тому домінантою в портретному описі стають психологічні ознаки болю: «...тупо впершись очима в піч»; «зморщився – живіт, мабуть, гриз»; «Ширяй зжовк, позеленів, зібгався, захарчав – живіт заскимлив огидою» [5, с. 92–95]. Нагнітання дієслівних форм одного типу, у градаційному стилістичному форматі, має на меті підкреслити граничність екзистенційної ситуації, в якій перебуває герой. Поетика експресіонізму виявляється через крик, який переходить на стогін: «голос губився», «стогін цей ламався в затиснених зубах» [5, с. 91–92]. Ю. Косач вдається до елементів підсвідомого, оніроїдних видінь. Так, під час нападу хвороби його герой «побачив» батьків, братів, наче занурився у дитячі спогади-переживання, і від того заплакав: «Плакав і говорив. Сльози стояли малиновими краплями на щоках, запалих, спечених вогнем. Котив слова, кидав у гуркіт і в полум'я...» [5, с. 96].

Науковці наполягають, що реалізм, натуралізм та імпресіонізм були трьома стильовими напрямками в руслі єдиного типу творчості. У новелі Ю. Косача теж спостерігається поєднання цих стилів. Герой заповідає землякам: «Як на Україну повернетесь, щоб тримали, чорти, не

шаромижничали» [399, с. 96], вкладаючи у ці просторічні слова важливий моральний імператив справжнього патріота. Використовує автор і фольклорні мотиви. Так, персонажі тричі наспівують: «Гей, Україно, Україно наша – кохана...». У формі невластивої прямої мови говориться про страдний шлях героя: «А Ширяй живий, Ширяй все перехиріє й вийде. <...> Нечоловік. Війну пройшов, повстання, табір, шахти, коксовні, ливарні – нічого. Нужа (воші) жерла, голод, короста. Босим у повстання йшов. <...> У таборі висох на тріску, в шахтах тричі кров текла носом і вухами, як струмок. Звик і не йшла. Все перегриз Ширяй...» [5, с. 93].

Таким чином, Юрій Косач і Василь Федоров репрезентують деформований жорстокий світ еміграції, а у ньому – пригнічену, хвору людину. На загал експресіоністська поетика їхньої новелістики містить вкраплення імпресіонізму, неоромантизму, «поточності свідомості», символічної образності, що підтверджує значущість стильового синкретизму як важливої тенденції у малій прозі міжвоєнного двадцятиліття.

Список літератури

1. Брайко О. Компаративні аспекти становлення експресіонізму в українській літературі: новели В. Винниченка і мала проза Л. Андрєєва / О. Брайко // Слово і Час. – 2015. – № 2. – С. 21–39.
2. Моклиця М. Модернізм як структура: Філософія, Психологія. Поетика : монографія / М. Моклиця. – Луцьк : Ред.-вид. відд. «Вежа», 2002. – 390 с.
3. Косач Ю. Пуца в заграві / Юрій Косач. – Вісник. – 1929. – С. 101–106.
4. Федоров В. Г. Канареечное счастье / Сост., предисл., примеч. В. П. Нечаева. / В. Г. Федоров. – М. : Моск. рабочий, 1990. – 479 с.
5. Проза про життя інших : Юрій Косач : тексти, інтерпретації, коментарі / Упор. В. Агеєва – К. : Факт, 2003. – 323 с.

ВІДЗНАЧЕННЯ 800-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ «СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ» У ПЕРІОДИЦІ СУМЩИНИ

Оксана Звагельська,
аспірант, СумДУ

Віктор Звагельський,
к. ф. н., доцент, СумДУ

Теза присвячена соціальнокомунікативному аналізу періодичних видань Сумщини щодо висвітлення 800-літнього ювілею геніального твору «Слово о полку Ігоревім», який за рішенням ЮНЕСКО та уряду СРСР відзначався у 1985 р.

Ключові слова: «Слово о полку Ігоревім», журналістика, комунікація, літературне краєзнавство.

CELEBRATION OF 800 YEARS ANNIVERSARY IN THE LOCAL PERIODICALS OF SUMY REGION

Oksana Zvahelska,
graduate student, Sumy State University
Viktor Zvahelsky,

associate professor, Sumy State University